

Sbírka úvah na téma "Zápas o svobodu slova"

Lucie Trojanová, Gymnázium, Plzeň, Mikulášské náměstí 23

Základním předpokladem spokojeného života a primární touhou každého je... Co vlastně? Jednoduchá otázka, na niž existuje zdánlivě jasná odpověď. "Jednoznačně štěstí. Bez přiměřené náklonnosti náhody se to zkrátka neobejde," tvrdí někteří. Četná skupina lidí ovšem bez dlouhého přemýšlení vypálí oblíbené heslo "láska". Jiní vidí jako nejpodstatnější zdraví, protože je-li člověk zdravý, to ostatní přijde "samo". Ale co když ne? Už tisíckrát jsem se během svého zatím relativně nedlouhého a na zkušenosti tedy poměrně chudšího života přesvědčila, že samo od sebe se neděje nic.

Nelze věřit na osud, máte-li jasný cíl. Podstatná je jednak víra v regulérnost vlastního jednání a správnost cíle, k němuž směřujeme, jednak s ní spojené úsilí. Jedině tyto vklady mohou úspěch zaručit s větší pravděpodobností. Dnes i v České republice můžeme díky všem, kteří usilovali o svobodu jedince a demokratické státní zřízení, více méně (opomineme-li určitou míru korupce, jež bohužel asi nikdy zcela nezmizí, a případné okolnosti stavějící se občas bez ptaní do cesty každému snažení; to jen na okraj) říct, že platí staré známé: "Každý svého štěstí strůjce." Nebylo tomu tak vždy. Ostatně většina dnešních obyvatel má dobu nedávno minulou, kdy vyjádření osobního názoru nebylo zdaleka samozřejmostí, ! ba dokonce mohlo způsobit nepříjemné oplétačky se státní mocí reprezentovanou mimo jiné i složkami zabývajícími se odposlechy a omezováním obyvatel rozličnými způsoby, stále v živé paměti a bude ji tam mít už napořád. Stejně tak dnešní mladí lidé, nezasažení žádnou kapitolou z éry socialismu, mají představu o době, v níž žili, v rámci možností (pokud zrovna jim to bylo přáno) studovali a plánovali svoji budoucnost jejich rodiče. Naplněním snu o svobodě byla sametová revoluce. Mnozí nevěděli co si s nastalou svobodou počít a žili v podstatě stejným způsobem, jen se nechali zaskočit západními výrobky a dostupností všeho, co bylo dříve známo leda z vyprávění nebo se k lidem dostávalo značnou oklikou*. To ovšem není to nejdůležitější_ 9aí, zde šlo o důsledek něčeho podstatnějšího, totiž otevření hranic. Prohlubování zahraniční spolupráce zejména se západem a prohlubování integrace, v současnosti opět hojně zmiňované, v prosinci konkrétně kvůli vstupu Česka do Shenghenského prostoru.

*Je až k nevíře, že totalita jako souhrnný název pro období mezi lety ´48 a ´89 dnes vzbuzuje jisté emoce. Jsou slyšet hlasy odporující tak snadnému zaškatulkování celého socialismu. Režim prý se vyvíjel a místy byl volnější. Volný až natolik, že nebyl totalitní? Nemám odvahu soudit, nemohu se opířt ani o vlastní zkušenost, ale pokud mohu vyjádřit svůj názor, nebránila bych se onomu označení. Přece jen po roce ´89 přišlo mnoho změn a proč by se něco měnilo, kdyby předchozí režim nebyl totalitní? Je pravdou, že znám mnoho lidí, kteří vyrůstali v osmdesátých letech a osobně si "nesvobodu" neuvědomovali nijak zvlášť. Byli to buď děti, nebo mladí lidé, předmětem jejichž zájmů politická situace tehdy nebyla. Určitě ale změnu, která přišla! , pocítili.

Vypořádat se s minulostí

Je nezbytné přistupovat k minulosti s maximální otevřeností. Ať už jde o odhalování hrdinských činů nebo poněkud méně populárních příběhů podvolování se nepříteli, je namístě nepřibarvovat skutečnost. Nelze potlačit vzpomínky, obzvláště pokud se jedná o události, jež mají mnoho pamětníků. Příkladem může být znovuzrození demokratické republiky ve Francii po druhé světové válce. Nemluvilo se tehdy příliš o kolaborantech ve Vichy. Národním sebevědomí pravděpodobně více prospívala iluze hrdinství všech. Nevyhnutelně se ovšem musely objevit i hlasy upozorňující na tu část národa, kterou strach či jiné pohnutky dohnaly k ochotě spolupracovat s nacisty. Možná by se zdálo, že jde jen o rozdírávání starých ran na tváři Francie, ! ale co když je lepší být k sobě upřímný za všech okolností?

Zpřístupňování minulosti je součástí zachování otevřené společnosti. Jakmile je nějaká diskuse zapovězená, vzbuzuje právě ona větší zvědavost. Vždycky se najde hrstka odvážlivců nedbajících na hrozící nebezpečí. Právě pocit konspirace jim dodává sílu jednat a snažit se utvořit si vlastní názor, nejčastěji opačný. V Číně je dnes tabuizovaná většina toho, co se dělo za předsedy Maa. Tato situace bohužel nikoho nepřekvapuje vzhledem k faktu, že Čína je definicí demokratického státu značně

vzdálena. To ale není případ Španělska, kde byl na podzim loňského roku mimo jiné ze strachu z krajní pravice parlamentem schválen zákon o historické paměti, který zakazuje shromáždění a pomníky oslavující zemřelého diktátora Francisc! a Franka. Odsouzení Frankova režimu a uctění jeho obětí, to je jeho cílem. Tento krok se zdá logický, je ale otázkou, zda povede k vytčenému cíli. Postavení mimo zákon totiž staví příznivce extrémních názorů do pozice disidentů. A opět v nich nechtěně povzbuzuje úsilí prosazovat se.

Zákonné zákazy demokracii neprospívají. Záleží také na zodpovědnosti uvědomělejších občanů, kteří zastávají zdravé myšlenky. Ani Plzni se začátkem letošního roku nevyhnulo dilema, jak se vypořádat s plánovaným pochodem neonacistů, jenž byl naplánován na den výročí prvního transportu židů za druhé světové války. Akce hnutí Národní odpor se nesla v duchu protestu proti upírání svobody slova, kterého se na nich ostatní dle jejich tvrzení dopouští. Neonacisté se ohrazovali proti zákazu, který byl podle nich takzvaně protiprávní. Primátor města pochod zakázal, bohužel ale vyvstal problém týkající se třídenní lhůly od oznámení pochodu, která měla být překročena. 19. ledna 2008 se proti hrstce neonacistů na jedné straně sešly stovky ! běžných občanů na straně druhé.

"Ideál" - přístup odepřen

Z fyziky a ostatních přesných věd víme, že ideál je stav, k němuž lze směřovat, lze se mu i blížit, ale nikdy nenastane. Je to tedy spíše pojem. Jako takový má ovšem značný význam. Tím je právě silná motivace se mu co nejvíce přiblížit. Nakonec v nedostacích je snadné nacházet sílu něco podniknout, zatímco v ideálním životě bychom neměli co měnit, proto stojí za to brát v potaz skeptické pohledy na zkaženost dneška, a zároveň si ponechat prostor pro vlastní snahu uspořádat si život dle svých záměrů a nenechat se spoutat cizími úmysly. Svobodu nám totiž nezaručují jen politické poměry země, v níž žijeme. Jsme to zejména my sami, kdo rozhodujeme o své svobodě. Můžete žít v sebedemokratičtější zemi a přesto být svazováni tisíci zř 1branami.

Tenhle princip prohlédli právě disidenti minulého režimu. Věděli, že dokud budou samostatně uvažujícími osobnostmi, lidmi, kteří dají především na vlastní logický úsudek, nemůže jim nikdo přikázat, jakým směrem se mají vydat. Jediná skutečná svoboda tkví totiž v našich myslích. Výhodou lidí je, že jsou sami schopni analytického myšlení. A právě těm, kteří si to uvědomili, můžeme být vděční, že rozhodující zápas pro nás již vyhráli*. Na nás teď je, abychom nepostoupili svoji autonomii cizí pochybné ideologii - abychom se nenechali strhnout nesprávným směrem, jak se to už kdysi stalo.

*Myšleno pro Čechy. Stále totiž v mnoha zemích nelze pátrat po pravdě a prezentovat ji v souladu se zákonem a beze strachu.

"Svět je báječné místo k narození, jestli vám nevdá, že..." (Allen Ginsberg) - lehce ironická oslava svobodného dneška založená na skutečnosti, že kritizovat je dovoleno

Ať se rozhlédnete napravo, či nalevo, vždycky najdete alespoň pár zástupců věčně žehrající skupiny lidí, jimž je jasné, že náš svět, jak jsme ho zformovali, je špatný. Oni už prokoukli pozlátko na povrchu, hledí totiž dovnitř, nenechají se obalamutit takzvanými city a prožitky. Jsou to lidé intelektuálně založení, racionálně uvažující a hlavně, to asi nejvíc ze všeho, nesnažíci se o nápravu. Vědí, že jedinec proti mase nezmůže vůbec nic! Nedá se snad ani říct, že by rezignovali. To by totiž naznačovalo, že i oni kdysi bývali romantickými snílky, které naplňovala radost a touha činit svět lepším. Ne, troufnu si tvrdit, že už se s rezignací narodili. Měli to "šťěstí", že se jim naivita pubertálního a nedospělého nadšení vyhnul! a.

Smích není pro ně, alespoň ne ve své primární upřímné formě. Smát se může jen ten, kdo není dostatečně informován. Dostane-li se vám toho daru, že dokážete prozívat a uvědomit si souvislosti, zkrátka a dobře prohlédnout situaci, úsměv vám zmrzne na rtech a v duši zbyde chlad. Pro intelektuály neexistuje smích, jim patří celé spektrum úsměšků, pošklebků, hořkých uchechtnutí a vědoucího zdvihání koutků úst okořeněného utkvěléou představou, že jsou o krok napřed.

Žít s takovým břemenem je nepředstavitelná řehole. Jediným odlehčením je možnost ji s někým sdílet. V tomto bodě se ztotožňuji s jejich cestou k řešení. A říkám to beze stopy ironie. Ploužit se životem

nepochopen a sám by bylo k uzoufání. Moci ale přenést byt' jen zlomek pocitu křivdy na spřízněnou duši, to je síla, která živí a udržuje při životě člověka v rezignaci. Tlachání v batikovaném ohozu a manšestrovém sáčku (nic proti nim, jsou naopak velmi slušivé, mám dokonce pár přátel, kteří je dokázali navzdory všem předsudkům skloubit s optimismem) nad šálkem kvalitní kávy o zkaženosti naší generace je jejich cestou i cílem.

Jistěže mají v mnoha ohledech pravdu! Pominu-li občasné přestřely a krajně přehnané výtky vůči systému nebo libovolnému aktuálnímu problému, je kritika projevem svobody myslí. Je ale mysl, již neustále svazuje nutnost vyjadřování nesouhlasu a nespokojenosti, skutečně svobodná? Neomezuje už tak trochu sama sebe?

Jakmile se ztotožníme s jednou dobrou idejí, stáváme se ovlivnitelnými tím, kdo ji vyřkl. Ztrácíme ostražitost a objektivitu v posuzování autora první pravdy. Těžko se vracet k neutrálním postojům, když jsme uvykli souhlasit s jedním proudem.

Na současnosti je krásná její jedinečnost a fakt, že s ní vůbec nemusíme být spokojeni. Nikdo nás nenutí. Co se takhle radovat už jen z nelibosti? Svět je nespravedlivý! Jiný ani nemůže být. Neexistuje dokonalost ani absolutní pravda. Se vším lze svádět polemiky. Proč si tedy neužít všechna chvilková oblouznění a pocity štěstí a stejně tak přijmout i trýzně a strasti? Vždyť svět je báječné místo k narození, protože jediné dosud známé...

Uvedenou úvahou jsem nechtěla naznačit, že rezignace je správným řešením. Ani se zde nezastávám ironie jakožto prostředku k zachování výhradně kritických postojů a obhajoby vlastní pasivity kohokoli. Dost možná chci (třeba naivně) věřit, že i snaha jedince může najít svou odezvu. Možná právě v tom, že vnuke podobnou myšlenku někomu dalšímu.

Síla spiklenců

Pád komunismu způsobil sílící tlak veřejnosti. Co ovšem drželo disidenty při jejich přesvědčení po celou dlouhou dobu útlaku, kdy zdaleka nebylo snadné odhadnout, zda kdy sklídí plody svého úsilí? Jistě i pocit, že nejsou sami, pocit sounáležitosti s těmi, kteří se ztotožňovali se stejnými názory, zrovna tak se nenechali ovlivnit stranou, nenechali si takříkajíc "vymýt mozek". Spiknutí má své kouzlo. Lidi odedávna přitahovala tajemství a mít nějaké, ještě navíc s vědomím, že jdou proti proudu, to už bylo samo o sobě dosti atraktivní. Schůzky v bytech některých z nich, večery v zapovězené společnosti, hlasité a přesto skryté vykřikování názorů, které byly správné a zakázané. Neopominutelné je také šíření cenzurou zakázaných knih - samizdat.

Snad i vzpomínka na demokratickou společnost první republiky přispěla k uvědomění skupiny lidí, kteří byli ochotni riskovat, aby zachovali v Čechách názory a literaturu úrovně, jakou si jejich přátelé zaslouží číst. V počátcích ještě stíhání důsledky druhé světové války se po další ráně v podobě nástupu komunismu nemohli postupem času vinou studené války opřít ani o satisfakci představovanou nezkraslenými informacemi a nezaujatostí tisku.

Samizdat není jen přepisováním zakázaných knih. Konečným výsledkem úsilí disidentů a dalších zúčastněných je zejména seznamování s kulturním světem, který by neměl být opomíjen, a s pravdou. Co třeba dnes velice populární Orwellova Farma zvířat? Není jen uměleckým dílem, je politickou alegorií, po jejímž přečtení si mohli mnozí uvědomit, o co tady kráčí.

Myšlenka komunismu ve své primární podstatě zněla lidem spravedlivě a v nelehké situaci jejich současnosti slibovala najít rozumné východisko. Upínali k ní své naděje a i poté, co se začaly objevovat trhliny a logicky nevyhnutelné komplikace a problémy, byli jí ochotni leccos odpustit.

Odhodlání odvážlivců, kteří se rozhodli potírat nedostatečnou informovanost a lži o skutečném stavu věcí, se dá z dnešního pohledu těžko k něčemu přirovnat. Kolik z nás by asi obstálo ve složitých zkouškách, kde bychom museli volit mezi pohodlným životem pokrytce a uchováním si čistého štítu na úkor ztráty dní bez strachu z prosáknutí jmen a s nimi spojených činů na povrch?

Samizdat je dnes běžně používaným termínem. Najdeme ho ve všech učebnicích literatury dvacátého století, kde už jsou našťastí co možná objektivně zmiňována i jména a díla jednotlivců, která dohromady tvoří nesmazatelnou kapitolu naší nejen umělecké minulosti.

V historii jsou prý odpovědi na všechny otázky. Je-li tomu tak, pak je jednoznačné, jak si tuto průpovědku vyložit – než se necháme strhnout a bez úvah se ztotožníme s určitou myšlenkou, snad

bychom měli nejdříve hledat inspiraci v tom, co již bylo napsáno a uvědomit si, zda se naše jednání ubírá správným směrem. Jde o to, aby se podobný stav - kdy může být spisovatel pouze na základě odlišného ideového přesvědčení vykázan z literatury - už neopakoval. V hodnocení literatury bychom se měli zbavit apriorních ideologických stanovisek, ať už jsou jakákoliv. Všichni česky píšící spisovatelé patří do české literatury. Teprve když uznáme tento zdánlivě samozřejmý fakt, máme právo soudit politická, ideová a morální stanoviska jednotlivých autorů. A k tomu, aby byl takový soud adekvátní a maximálně spravedlivý, je třeba, aby ve veřejném životě působily mravní autority, aby v něm nechyběly nadosobní hodnoty a kritéria, která bychom mohli uznávat.

Co asi vedlo všechny spisovatele, jenž stáli za scénou bez nároku na honorář, veřejné vystoupení a bez vidiny jistější prognózy ohlašující zlepšení a uvolnění poměrů, k tomu, aby vytrvali a usilovali o udržení kroku s exilem? Snad to byl pocit sounáležitosti s ostatními, kteří na tom byli stejně jako oni, pocit pokrytectví, který dokáže silně motivovat – tichá vzpoura, balancování na hranici ilegality... Byli to lidé, kteří nevydrželi nedělat nic, tak alespoň podporovali v rámci svých možností to, čemu věřili. Potlačili potřebu vlastního klidu v zájmu vyššího cíle než je prospěch jedince. Bylo to jediné správné, co mohli udělat a také to udělali.

Každý svoji svobodu vyjadřování realizuje jinak. Můžeme mluvit, psát i komponovat o čem chceme, stejně jako se připouštět i svobodná diskuse a střet názorů na jakékoli úrovni, oponenti jsou si rovni a jejich ideje jsou nazírány se stejnou důležitostí a vážou.

Možná takhle by se dal definovat ideální stav. Jak jsem ale zmínila už o pár řádek výše, naprostý ideál je nedosažitelný. Je třeba ho stanovit a přibližovat se mu, jak jen to lze.

Pravdy se lze dobrat jediné v případě, že není překážky v jejím hledání.

Pravdou je, že správné věci přestaneme považovat za samozřejmé teprve, když je začneme ztrácet. Proto je skvělé si užít, co nám život nabízí, a zároveň si uvědomovat, jaké máme štěstí, a na svém štěstí také pracovat, respektive nenechat se o něj připravit. Nejlépe usilovat o to, aby základní práva byla dosažitelná každému. Naivní, myslíte si, ale lépe je nežít s myšlenkou na prohru ještě před bojem.